

Peter Božič
KO OBLASTI SPLOH NI

Ni boljše metafore za jesen, kot so novembrski dnevi v Ljubljani, ko se ves južni del mesta dobesedno utaplja v potokih dežja ob pločnikih, saj kanali vse te vode ne morejo več požreti.

Takrat, leta 1951, ko se te zgodbe začenjajo, sem živel v baraki veterinarske bolnice, moji sostanovalci, bilo jih je pet, so bili študentje nekakšne višje veterinarske šole, ki tedaj še ni bila fakulteta.

V sobi je bilo na enem koncu šest postelj, na drugem pa miza, kjer smo risali programe, in seveda peč, zraven pa obvezen zaboj s kurjavo. To smo hodili krast v bolnišnično klet, saj redni obrok, ki smo ga dobivali, ni zadostoval niti za dve uri toplote na dan. Moj sosed, Novogoričan Humar, je bil najbolj težavno bitje na svetu. Drug drugemu sva šla grozno na živce, jaz njemu, ker sem redno pozno ponoči prihajal domov in ga skoraj zmeraj zbudil s svojim kolovratenjem, ki takrat, kadar sem bil nabasan, ni bilo niti malo obzirno, on pa meni, ker je odhajal že navsezgodaj v šolo, vstajal je ob pol sedmih in vsakokrat še v postelji izcuzal dve surovi jajci in tisto cuzanje je bilo za moja občutljiva ušesa tako grozljivo, da sem se takoj povsem razhudil in zaradi mačka tudi trpel neskončne bolečine od skomin. Njegovega cuzanja, ki je trajalo pol primorske zgodovine v novi in stari Jugoslaviji in pod fašizmom, nihče ne bi tako junaško prenašal, kot sem ga jaz.

Nekega večera sem se mu maščeval tako, da sem tedaj, ko se mi je kar dovolj pijanemu ob pomisli na to, kako bo zjutraj cuzal svoje »jejce«, obrnil želodec, vzal njegove čevlje in jih napolnil s svojim kozlanjem. Toda ko sem se zjutraj zbujal in nisem vedel, kaj se je v moji pijanosti dogajalo prejšnji večer, sem se, ko je sosed odšel, vendarle spomnil na čevlje. In ugotovil, da so bili žrtve mojega maščevanja moji lastni čevlji.

Nič kaj obetavni začetki življenja v tisti baraki v južnem delu mesta, ki je na enak, skrajno neokusen način plaval v deževni svinjariji, bruhajoči iz prenapolnjene kanalizacije.

Ko sem se do kraja razhudil, sem sklenil, da se prebijem do središča mesta.

Začel sem se soočati z nalogami, ki sem jih odlagal že petnajst let in iz zadržega odpora do vsega, kar je imelo kako zvezo z Notranjimi zadevami, kot se je nekaj desetletij reklo policiji, nisem dvignil osebne izkaznice in sem organom ves čas izjavljal, da še nisem star šestnajst let, o čemer niti niso dvomili. S tem pa je bila povezana cela vrsta zapletov. Na primer, ker nisem bil prijavljen na policiji, so me vsake toliko časa, kadar mi kak policaj ni verjel, da še nimam šestnajst let, odpeljali na policijo, in potem je trajalo nekaj dni, da so me izpustili iz zapore. Zaradi tega sem se zmeraj, kadar sem se pozno ponoči zadrževal zunaj v lokalih, skrival pri zakotnih mizah ali pa v velikih družbah in izginil kot kafa po nejavnih in skritih poteh do Mestnega loga, kjer sem v baraki živel. Tam pa sem imel stalne neprijetnosti z Valdi, to je bila nekakšna sekretarka, agresivna in ohola, ki

je skrbela za plačilo in plačevanje stanarine in seveda za to, ali si imel vse papirje v redu. Valdi je pozabljala, da sem ji rekel, da sem osebno izgubil in da traja nekaj časa, da dobiš na Mačkovi duplikat, včasih pa, ko me je srečala na hodniku, ji je le padlo na pamet, da je z menoj nekaj v temelju narobe, in se je spomnila, da sploh nisem prijavljen. Potem se je začelo. Valdi je poslala nekaj svojih študentov na lov za menoj, enkrat sem se pred njimi skrilo celo v omaro in našli so me, ker so se od mojega tresenja tresla njena vrata. Tresel pa sem se od živčne preobremenjenosti zaradi naporenega življenja med stalnimi pohodi po ljubljanskem centru in srečanju z Gregorjem, Venom, Hudečkom in Stanekom, ki so bila alkoholno zmeraj silno intenzivna, in med nočnim počivanjem do poznega jutra ter med komaj nekaj urami, v katerih sem se za tisto mizo na sredi mučil – takrat samo šele z dialogi, da bi jih obvladal, za prozo, ki jo bom pisal pozneje.

Vse to, zlasti pa še jutro samo, ki niti pravo jutro ni bilo, je bilo v popolni naravni harmoniji s poezijo Kajetana Koviča, ki je bila tiste čase brevir, kradel sem posamezne izvode v Šentjakovski čitalnici, tale pesem pa je obstajala kar brez papirja v spominu.

V vagonu tretjega razreda neke zimske noči stojita ljubimca, blede od ljubezni in plinskih luči.

*Midva sva srečna, srečna, srečna bila, tako srečna bila.
Jutro je, tako kot zmeraj, prezgodnje in neprespano in
medlo zaznamovano še z nečim od včeraj.
Midva sva srečna, srečna, srečna bila, tako srečna bila.*

Iz cele pesnitve in cikla sem v spominu skoval zase čisto novo pesem, Kovičevo seveda, in si z njo ponazarjal svoja jutra, ko se je brez tistega refrena o tem, da sva srečna, kar štirikrat srečna bila, prepletalo dogajanje v baraki s tem, kar je medlega ostalo od včeraj.

Včeraj pa je bil prav poseben večer.

Mnogo jasnejši je bil od prejšnjih, je bila moja prva in zadnja misel, ko se še zmeraj nisem odpravil v dež, ki je padal zmeraj bolj na gosto.

Bil sem namreč v Mesingu kot vsak večer, saj je bil Mesing lokal na promenadi, kamor sva skoraj obvezno vsaj za nekaj časa zašla z Gregorjem Strnišo. Pri tem je vztrajal Gregor toliko časa, dokler je bila tam za pultom natararica Anita, prava lepotica, mlada in pravzaprav naših let in pozneje sem jo v Kavi videval vsaj še tri desetletja in nazadnje pred nekaj leti še v Delikatesi, ko je bila še zmeraj kar se da lepa gospa. Nekaterim izjemam lepota nikoli ne mine, še gube in ostarela koža čakajo do konca svojih dni, če se sploh kdaj pojavijo. Mesing je imel balkon, kjer je bilo kar nekaj mizic, do njega so vodile od konca pulta strme polžaste stopnice, vse skupaj pa je bila res mojstrovina arhitekture in mojstrstvo notranje opreme. To so seveda pozneje uničili, kot so tako ali tako vse. Mesing smo pravili zdajšnjemu Opera baru zaradi tega, ker je bilo vse obito z medenino, pult pa kar ves obložen z njo. No, to je manj zanimivo, tudi takrat ni bilo, v sami konici zrenja je bilo le tisto, kar sva z »balkona« videla pod haljo, ki jo je imela Anita poleti ogrnjeno zelo plahutajoče in se je dalo videti

mimo prsnih bradavičk skoraj do popka. Ta najina razgledna točka je bila osrednja os najinih obiskov predvsem zato, ker takih razglednih objektov sicer ni manjkalo, toda vic je bil v tem, da je to bilo Anitino, ki je bila prijazna, toda tako nedostopna kot Sofija Loren. Na ta način sva z Gregorjem Strnišo Anito lepo posvojila, se z njo spustila v seksualen odnos, in bila je najina, tako da sama ni o tem vedela nič, pa tudi pomagati si ne bi mogla, ko bi kaj vedela.

To najino seksualno udejstvovanje v Mesingu je sčasoma seveda izgubilo šarm, Mesing je postal navada, Anita pa vsaj štiri desetletja do danes, ko to pišem, moja dobra prijateljica in znanka.

Anita je tedaj stregla dvema gostoma, ki je nista občudovala nič manj kot midva, čeprav nista vedela za naju, pa tudi tega ne, kako je mogoče priti do takih intimnih razmerij z Anito tukaj gori na balkonu.

Bila sta Taras Kermauner in Dominik Smole, in niti sanjalo se jima ni, da sta nadzorovana, medtem ko kar iz vodoravne linije občudujeta njen izrez. Vse življenje nisem videl lepše natararice, kot je bila Anita. Oba spodaj pač nista mogla vedeti, da ju tudi slišiva, in ne samo to, da ju tudi pozna in veva, da je eden Taras Kermauner, ki je že dovolj razvpit v kulturniških ali boljše pisateljskih krogih, in Dominik Smole, ki ni tako razvpit, pa sem vseeno kradel v *Besedi* nadaljevanja, kjer nastopa Maruša Rdečelaska, ki je nisem poznal, čeprav je v tistih v Šentjakobu ukradenih listih nastopala tako prepričljivo, da mi ni in ni hotelo iz glave, da je Maruša Rdečelaska pravzaprav sestra bobnarja Golažka, ki je igral zvečer oziroma

ponoči v baru Nebotičnik, prej pa je bobnal v Riu na vrtu, Golažek mi jo je tudi predstavil in z njo skoraj vso družino, kar je imelo zame kar konkretne posledice, toda šele čez leta sem spoznal, da Maruša Rdečelaska ni bila Golažkova sestra in moja posledica ali poledica, temveč je to bila popolnoma druga vsega rešpekta vredna gospa, ki se je še kako vpletla tudi v mojo zgodovino teh let.

Dominik je bil napravljen šlampasto, tako da sem bil ob tem, da je bilo vse, kar je napisal, tako izjemno strogo in s pravo mero, kar razočaran, kot da to ne bi mogla biti ista oseba. Njega je očitno zanimala predvsem Maruša Rdečelaska, veliko manj pa to, da je imel hlače posvaljkane in jih Zdenki sploh ni pustil likati, ali pa da bi kaj bolj natančnega ali z njim ujemajočega se napravila iz njih.

Sicer pa sem bil jaz prav tak, toda on je bil gospod pisatelj iz Ljubljane, ki je imel ženo Zdenko in hčerko Aljo in sina Boštjana, skratka domač red. Razočaranje je torej na mestu, Smoleč! Tako mu je takrat pravil Dane Zajc, poštni uslužbenec, ki ga prav tako nisem poznal, in ni kazalo, da bo kaj kmalu stopil na sceno.

O Tarasu se je tedaj veliko govorilo. Eni so pravili, da je skregan z belim kruhom, ki mu ga je pripravljena dajati oblast, če bi čisto malo obrobil in odrobil svoje misli, ki jih tiska v *Razgledih* in *Naši Sodobnosti*, Taras pa se je vedel vendarle tako, kot da mu to, da ima kaj z oblastjo, niti malo ne bi bilo v čast.

In Dominik je bil v tem Tarasu skoraj enak. In kakor sem Tarasa zaradi tega skoraj občudoval, tako

sem Dominika skoraj omalovaževal, Taras bi lahko, pa noče, Dominik pa se mogoče malo afna, saj ima red in prehrano doma in glede tega nič skrbi in nobenih takih juter, kot sem jih zaradi tistega Primorca imel jaz.

Toda to je bilo tako samo na zunaj. V resnici pa mu nisem odpustil Rdečelaske, o kateri sem bil prepričan, da je Golažkova sestra in da je zašla v Dominikove vode, da jo je lahko tako opisoval, kot jo je. Prijateljstvo z mojo Rdečelasko ni trajalo dolgo, toda jaz sem bil od nje pravzaprav prav dobro zadet. V tistih časih se mi je to dogajalo kar naprej in vsaka, na katero sem naletel, поблиže seveda, mi je povzročila kar travme, ko me je poslala k vragu. Moja Rdečelaska mi je nekega lepega dne v Riu predstavila svojega prijatelja, mačo fanta in srbskega študenta, potem pa sva se dobila naslednji večer v Riu, kot da nič ni bilo. In tako sem spoznal kar precej njenih bratrancev in tudi kakega mačota vmes, dokler se nisem v mukah odločil in jo poslal k vragu. Da je to ista oseba kot tista iz Dominikovega romana, sem dobil fiksno idejo zaradi tega, ker ga je Rdečelaska v romanu, sicer na drug način kot mene ta v Riu, izmučila do kraja, tako da sem postal kar cunjja in sam nisem več vedel, kaj bi s seboj. Ko sem izvedel, kdo je bila Rdečelaska v resnici, me je bilo sram in vesel sem bil, da za to mojo zamenjavo nikoli nihče ni slišal.

Toda Dominika vseeno nisem maral prav zaradi tega in Gregor Strniša je kmalu prišel na dan s tem, da se mu nekaj takega dogaja ob Tarasu. Tudi njemu eden od teh dveh, ki sva ju gledala pod seboj

v Mesingu, ni najbolj ustrežal, hkrati pa bi jaz in Gregor dala ne vem kaj, da bi se lahko seznanila z njima. Ne jaz ne on nisva imela nič objavljenega v taki reviji, kot je bila na primer *Beseda*, in kdor je tedaj tam objavljaj, se mu je klanjala polovica razgledane Ljubljane. Že zaradi tega bi moral Dominik pustiti Zdenki, da bi mu zlikala hlače, ki jih je posvaljkal, ko je ves večer sedel v Mesingu, potem pa krenil na svoje potovanje proti baru Nebotičnik, še prej v kavarno Union, Evropo in potem skozi bar na tisto nadaljevanje potovanja, o katerem pa ne sam ne kdo drug nikoli ni vedel, kako se bo razpletlo.

Dominik je molčal, Taras je praznil kozarčke, nobeden od njiju ni kaj prida govoril, vse bi z Gregorjem slišala in razumela.

Gregor je imel o teh rečeh, zaradi katerih je bil Taras na glasu, svoje trdno stališče. Rekel mi je, tedaj ko ga je obsijala luč tolerance, da je ob fenomenu Taras razklan. Po eni strani prebere vse, kar Taras zapíše in tiska, po drugi strani pa dobro ve, da ga, tako kot so njega, nadzorujejo pandurji, tokrat ne v kamnolomu, temveč že kar v tiskarni, in kar pride tam skozi, ima svoj žegen, kot je imel žegen tisti kofe, ki ga je dobil vsako jutro v kamnolomu. Ob vsem tem pa je tisto, kar Taras tiska, tako neprijetno za oblast, da ne ve, kaj se dogaja v tiskarni, da tega oblast že v tiskarskem svincu ne uniči, tako kot so to napravili njegovemu očetu Gustavu Strniši, ko je imel svoje pesmi že postavljene, pa jih potem, ko so ga zaprli, ni bilo nikjer več.

Prvič ne razume oblasti, drugič ne ve, kaj je s Tarasom. Kakšna finta ali peklena igrlica te vsega zmožne oblasti je to vse skupaj.

Govoriti čisto resnico in hkrati do komolcev bresti v tem dreku, kot sta ta režim in ta javnost z vsemi časopisi in revijami in radiom in knjigami vred. V tem režimu se iz dneva v dan dogaja sto grdobij, ki jih ne vidi nihče, ker je ves tisk pod nadzorom, ljudje sedijo po zaporih, po kamnolomih, po podstrešnih izbah, kamor so jih pregnali, ko so jim vzeli službo in so jih od strahu celo svojci pustili na cedilu, nekatere so celo odstranili, da zanje nihče več nič ne ve, in tako naprej.

Ali je to letos, 1951, nekaj mesecev potem, ko so mi le pustili delati maturo in kako leto potem, ko sem prišel iz zapora in sem srečeval take ljudi, spodobno, ali ni to režimski drek in, navsezadnje, vsako opletanje s tem režimom v javnosti natanko tako nehigienično, kot je bilo v arestu, če si se pretirano pogovarjal s pandurjem.

Tako je zaključil Gregor Strniša in meni ni bilo tega treba še enkrat pripovedovati tukaj v Mesingu, saj sem imel take izkušnje kot on, le da nisem bil v kamnolomu, pa tudi objavljaj mi od ukinjenega *Svita* naprej ni nihče nič. Toda meni se je vseeno zdelo, da bi se na to takoj požvižgal, saj sam nisem kriv, da so me odložili v taki deželi, kjer je tako in bo do konca mojega življenja tako. Objavljaj bi vse, kar bi mi objavili, brez pomisleka, tudi v taki deželi je treba živeti, samo da ti ni treba cuzati »jejc«.

Tega si Gregorju sploh nisem upal izreči na glas. Objavljati ali ne, to je bilo zanj osrednje vprašanje, jaz pa, objavljati, če ti kdo le hoče. Večje razlike ni moglo biti med nama.

Gregor je bil preveč dosleden in premočrten, da bi ne zabredel vsakič znova v eno in isto zanko, kadar je nanesla beseda na Tarasa, na njegove spise v *Razgledih*, *Sodobnosti* in *Besedi*. Gregor je imel rajši vozle kot dve morali. Eno je bila kulturna politika oblasti, ki ni prenesla tedaj niti najmanjše odprtosti in življenjskosti, celo do popolnoma zanemarljivih vprašanj, ki jih sama ni predvidela in imela v svojih kalkulativnih načrtih in stroških, povsem nekaj drugega in nasprotnega pa so bile Tarasove misli v člankih, ki so vse to postavljali na led in na laž.

Takrat, leta 1951, je bilo pač tako, da si mirno lahko rekel, da je Lojze Beltram prismojen, ker je znorel, ko so ga v Rižarni nečloveško mučili med vojno, nisi pa smel niti muksniti pred nepravimi ušesi na primer o tem, da je njegov verz v pesmi, posvečeni Josipu Vidmarju, ki jo je javno citiral po lokalih in so vsi policaji mižali in bežali, »umre, kdor žre preveč in je premalo«, imeniten. Neprava ušesa niso bili udbovci po lokalih, temveč vplivni ljudje na vseh mogočih ravneh, kamor si ti rinil ali pa hotel priti. Ne Udba, ti ljudje, ne glede na to, ali so bili partijci ali ne, so bili ovaduhi, in ravno ti so se želeli zdaj po izbruhu svobode rešiti z grešnim kozlom iz svoje preteklosti, namreč s preganjanjem udbovcev. Udbovci so bili samo škarje, ki so jih ti, ki zahtevajo take lustracije, imeli v rokah. Teh sem se bal, pa ne samo

jaz, vsi smo se jih izogibali in še danes vem zanje in se jih izogibam še bolj, ker počno isto kot takrat.

Lojze Beltram je bil ljubljanski posebnež, ki ga je ščitila Zveza borcev, in ker so ga razglasili za prismojenega, je lahko rekel vse.

»Ali je potem Taras tudi prismojen, da lahko natisne vse,« je bila zaključna misel Gregorja Strniše, saj takega privilegija nimajo niti člani partije, oziroma morajo biti ti poslušni še bolj.

In njegov bivši sojetnik Džoni Smerdu je zmeraj zaključil to debato tako, da je Gregorju rekel nekaj o arestantski morali, ki nima nobene možnosti, ko si zunaj. Z njo bi se ne dalo preživeti niti en dan, je trdil Džoni Smerdu, če Gregor že uživa v shizoidnosti takih razsojanj, pa naj. Nekaj soli mora ostati kot priboljšek iz zgodovine njunega kamnoloma.

Vse to sem poslušal tako, da ga pravzaprav sploh nisem več slišal, saj mi Gregor s tem ni povzročal nobenih bolečin, kot mi jih je npr. Rdečelaska, zato sem vso svojo pozornost usmeril proč od Gregorjeve zaporniške obsedenosti k Dominiku Smoletu in Tarasu, ki sta še naprej vztrajala samo kak meter in pol pod menoj in je bilo razločiti vsako besedo posebej, Gregorja pa, ki je opazil, da ga sploh ne slišim več, vse do konca, dokler se nisva odpravila po polžastih stopnicah navzdol, ni popustila obsedenost, še več, tudi tedaj ne, ko sta Taras in Dominik že zdavnaj odšla. Celó še bolj ga je obsedlo vprašanje, kaj ima Taras za bregom, kaj je s to oblastjo in kaj je potem z Gregorjem, ki ve natanko kot sam hudič, kako hudičev je ta režim še zmeraj in kako je tako kot v njegovih igrah, na

primer v *Žabah*, če se tega javnega rituala udeležuje nihče drug kot hudičeva babica.

Še bolj sem vlekel na ušesa, malo tudi zaradi tega, da sem se ubranil Gregorjeve obsedenosti, ki sem jo začutil takoj, ko je začela valovati okoli najine mizice. Dominik je govoril tako nerazumljivo, kar skozi ustnice, ki so se mu lepile skupaj, da ga še Taras ni razumel več.

Taras mu je dal, ko se je Anita pojavila tik pred njima z jasnim namigom, da bo spet napolnila kozarčke, vedeti, da je bankrot in da nocoj ne misli prav nič na nobeno potovanje.

Toda Dominik je Aniti jasno namignil, da kar še dvakrat. In Taras je hotel že intervenirati, pa se je spomnil, da bi to bilo brezupno. Dominik se je razkomotil pred šankom, kot da ima v žepu izkupiček vseh smrek, ki jih je Brane Ivanc, kadar sta pristala z Dominikom na takem potovanju v Sodražici pri Kaprolu, prodal. Zdaj tri, zdaj dve, potem pa tako ob vsakem prihodu v tem smislu in tempu naprej.

Vsakemu Tarasovemu upiranju za tak podvig je sledil Dominikov monolog, jasen in razločen, ki sem ga jasnega in razločnega slišal tudi tisti meter in pol nad njim.

»Kaj vendar? Spet en dan? In kaj spet? In spet en dan in nekaj dni in več dni in Mesing in Dajdam in Emona in bife Pri pošti in Kava in Union in Rio in Evropa in Šestica in Slonček in Sokol in Kolovrat in Vodnikov in Smrekarjev hram. In zmeraj nič, in nič drugega kot to, da midva, Taras, danes še nikjer od teh krajev nisva bila. Sonce je vstalo natančno in sve-

tlo, midva pa kar tako tja v en dan. Taras, nič ne bo s tvojim zoprnim upiranjem, ki ima še to neljubo lastnost, da je silno nestalno in nikoli ne vem, ali bo res zdržalo ali ne. Tako kot danes jutranje sonce se imaš odločiti takoj.«

In Taras se ni. Kljub Dominikovemu besedotvorju, ki je bilo izvrstno, Dominik nikoli ni rekel dobro, odlično, najboljšo, zmeraj je rekel izvrstno, kadar se mu je kje zgodilo nekaj, kar mu je bilo res všeč. Celokoli, ki sem ga napravil naravnost, ko sem bil pijan, je bil naravnost izvrsten. Beseda bankrot, ki je v svojem pomenu prihajala iz Tarasovih ust tako dokončno, ga niti malo ni porazila, bila je samo nov velik vzgon za nadaljnja dejanja. Dominik je vedel, da tak vzgon potrebuje zato, ker je bil Taras človek, ki mu delo za pisalnim strojem ni bilo vsakdanje opravilo, bil je čisti trans, črke na stroju pa magični znaki, ki so se z neverjetno vztrajnostjo kakih 16 ur na dan prelivale v velike magične miselne in duhovne tvorbe, ki so vladale najprej Tarasu in potem še celemu svetu. To bi se s takim potovanjem prestavilo v nedogled, nedogled pa je bil za Tarasa že naslednji teden. In temu se je Taras gora upiral do nezavesti, Taras gora pa je bil vsaj zame, od takrat ko sem ga kakih pet let pozneje videl sedeti na obzidju velike Kule v Jajcu, ravno ob času, ko je nad dolino Neretve zahajalo sonce, in Taras je sedel tako, da je bil Taras gora in sonce za Tarasom goro tako, da je njegova senca padala čez celo dolino Neretve in je bil v dolini Neretve vsaj kako uro prej mrak.

In Dominik je nadaljeval in gor sem slišal stavke, namesto Gregorjeve obsedenosti z znano zaporniško dilemo, ki se je kotila že po vseh kotih balkona v Mesingu.

»Najprej bo treba vstati, vendar ... oh da, razmisliti ... sestiti in srebniti in predvsem razmisliti, potem šele vstati in še ne dovolj premišljeno razmisliti, torej ne vstati ali pa že vstati, sestiti nazaj in misliti in razmisliti.«

To je bil svoboden povzetek monologa junaka v *Indiji Koromandiji*, junaka Luke, ki se v tem življenju in v tej deželi in v tem času ni odločal drugače kot zdaj Taras. Dilema se mu je zagrizla v telo in dušo, in Dominik si je kot avtor *Indije Koromandije*, za katero je dobil prvo nagrado na natečaju drame SNG, ki jo je razpisal Lojze Filipič, direktor, dovolil, da jo je na glas povedal in Tarasa obremenil še bolj.

Taras se je spremenil v Luko in se najprej vdal v naročene kozarčke, ki jih je prinesla Anita, potem pa seveda v vse, kar je temu sledilo.

Dominik je samo še izpod čela opazoval Tarasa, Anita pa je ne glede na to, da ji je bilo jasno, da bo Taras plačal zapitek šele naslednji mesec, in to kar namesto Dominika, nosila kozarčke na pult, saj ni bil samo Taras gora, ampak se je tudi Dominik približeval temu idealu.

In nazadnje se je zgodilo celo to, da je Dominik rekel: »Še enkrat za oba,« in tudi to, da sta popila in tako hitro, kot sta popila, tudi odšla.

Nisem vedel, kaj bo iz tega, toliko nisem poznal ne Tarasa ne Dominika, in tako sem bil spet prepuščen

Gregorju in njegovi dilemi, ki se mi je zdela zmeraj bolj nekoristna, saj mi je bilo jasno in sem priznal samemu sebi, da bi bil ne vem kako vesel, če bi zdaj na primer ti dve uri, ko smo tako rekoč na najkrajši zračni razdalji sedeli skupaj, Taras, Dominik, jaz in Gregor, odšli skupaj in tudi seveda v *Besedi* kaj objavili skupaj.

In ker sem se hotel na vsak način izogniti prepiru z Gregorjem, zraven pa sem bil do grla sit njegove zasojenosti s to dilemo, kar je bil tudi znak za njegovo pijanost, trezen ne bi nikoli tako težil, sem ga speljal daleč od Tarasa in te morale in mu rekel, da mi je najbolj všeč pri Dominiku in Tarasu to, kako lahko pijeta na kredit.

Najbrž zelo dobro poznate to lastnost shizme, kadar se pri kom pojavi, da človek vsako reč vključi v svoj miselni klobčič, pa če ta še tako ne sodi zraven.

»Jasno,« je rekel Gregor. »Onadva lahko, ki sta uredila tako zadeve z denarjem kot z oblastjo. Midva pa ne, in kar se mene tiče, to še dolgo ne bo tako.«

»Nič ni tako,« sem ugovarjal. »Če bi bilo, sploh ne bi pila pri Aniti na puf.«

In ni mi uspelo, da spet ne bi bila tam, kjer sva bila na začetku, čeprav Dominika in Tarasa že pol ure ni bilo več v lokalju in se je že nezadržno bližal »fajerabend«.

»Imam še ali za dva ruma ali pa za dva sendviča,« je vzkliknil Gregor.

»Rum,« sem izstrelil, »za sendvič je škoda.«

»Prav, Anita, dva ruma.« In ko je plačeval za vsak rum po osemnajst dinarjev, je našel v žepu zmečkane- ga stotaka, vsaj tako je zmagoslavno trdil.

»Anita, počakaj. Zdaj lahko prineseš še dva send- viča. V žepu imam sicer zmečkan stotak, toda stotak je stotak. A verjameš, Anita, da imam stotaka?«

»Jasno, da verjamem,« je rekla in šla.

»Prav je, da nama verjame, zlasti meni, ki ga imam še v žepu in ga ne dam ven prej, dokler ne bo mus.«

Ko pa je bilo »mus«, se je izkazalo, da tisto ni bil stotak, temveč stara razglednica. In potem se je zgo- dilo, da je Aniti priznal, da je zamenjal staro razgle- dnico s stotakom, za kar seveda ni kriv on, ampak režim, ki take razglednice ali pa stotake tiska, in obljubil, da bo poravnal po prvi inštrukciji. Gregor je živel od tega, da je inštruiral vse od angleščine do matematike, od zemljepisa do zgodovine, saj so sta- remu vzeli državljske pravice in seveda pokojnino, le mama je dobivala kot upokojena učiteljica nekaj sto dinarjev na mesec. In ravno Gregorjeva mama je bila tista, ki mi je vsaj dvakrat ali trikrat na teden pri- nesla, sestradanemu da je kaj, skledo okisanega fižola in skoraj pol hlebca kruha, pod pretvezo, da imam to strašno rad in da takega fižola ni nikjer drugje.

In tisti hip je bil Gregor pred popolnoma novim izzivom in spoznanjem: Anita je stalnim strankam dala brez problema in ko se še niti ni dobro nehal čuditi, naju je postregla že tretjič. In ko sem ga nato spomnil, da delava nekako tako kot malo prej Taras in Dominik, je ta moja pripomba izbila sodu dno.

Gregorju je v hipu postalo jasno, da ga Taras s tem, ko take reči, ki fascinirajo sleherni nadpovprečni um, tiska in objavlja, ogroža bolj kot partija. Če Gregor ne objavlja in si je iz tega neobjavljanja zgradil spet celo miselno shizmo, ki mu ni drugega kot obrambni turn pred tem, kar je sicer lahko še kako res: namreč to, da stvari živijo v več načinih, v več oblikah in so si za oster in logičen razum celo v čistem nasprotju. V celoti pa delujejo tako, da ničesar pravzaprav ne izključujejo.

Tega Gregor seveda ni mogel vzeti na znanje, ne prej, preden je šel v zapor, še manj pa v kakem letu in pol, kar je prišel ven in je pravzaprav živel samo znotraj tistih svojih prevodov, pesmi, ki jih je pisal in počival od vsega skupaj, kadar je takole z menoj, včasih pa tudi v Hudečkovi, Stanekovi ali pa Tauferjevi družbi praznil kozarčke ruma. Toda midva z Gregorjem sva vsaj v tistem času našla največ prostora od nas vseh štirih ali petih za to, da sva sedela in sedela tukaj v Mesingu in gledala Anitine joške.

Vse naprej se je zgodilo v enem samem zamahu.

»Še zdajle mi bo Taras razložil vse. Nobenega izmikanja več. Vem, kje je doma, na Jamovi 75, takoj čez Gradaščico, in na licu mesta mi bo povedal, ali je pizda ali ni. In ti boš to vse slišal in se boš po tem, če hočeš biti moj prijatelj še naprej, tudi ravnal.«

»Ali ne bi počakala do jutra?«

»Zdaj je pijan, zdaj bo vse priznal. In vino veritas. In jutri bogve kje že bo.«

In sva šla proti Gradaščici. Dominik in Taras pa sta šla naravnost iz Mesinga v bar Nebotičnik. To sem

izvedel šele pred nekaj leti, najmanj dvajset let od teh dogodkov, ko sem srečal tistega majhnega starega si-volasega in debelega natararja Janeza kot upokojen-ca. Ustavil me je na cesti in rekel:

»Če srečate kaj Dominika Smoleta, mu recite, da naj pride k meni po uro, ki jo je zastavil takrat, ko sta bila edinokrat v baru s tistim visokim Tarasom, tega gospoda nikoli nisem več videl pri nas. Jo imam še zmeraj, ampak saj ni treba plačati, čeprav je bilo kar 700 dinarjev. Popila sta vruga in pol. Naj že pride po uro, še zmeraj jo imam doma.«

Pojasnil sem Janezu, da naj še malo počaka, ko se bosta srečala zanesljivo kje drugje in bo Dominik dolg zanesljivo poravnal. Zdaj pa je tam, od koder ne more nikamor več.

Ne vem, ali me je Janez razumel, toda meni je jasno, da bo Dominik poravnal račun, kot je vse račune, ki jih je kdaj s tem svetom imel. Še preplačal jih je.

Takrat seveda nisem mislil na to, da bi Dominik in Taras utegnila biti v Nebotičniku, pa tudi če bi vedel, bi bilo zaman, saj Gregorju ni bilo mogoče dopove-dati ničesar, če se je ob tako pozni uri odločil, da bo nekam šel.

In sva šla. Jamova je bila tako ali tako na moji poti v Mestni log do moje barake. Gregorju pa, sem menil, bo svež jesenski zrak prišel še kako prav, bolj svežega, kot je pozno ponoči na Barju, ni nikjer. Bilo je že tik pred jutrom in nad Krimom je bila že medla svetloba, in ne Gregor ne jaz nisva vedela, kje vse sva bredla, da sva skoraj dočakala jutro, morda pa nama je Anita stregla skoraj do jutra.

Korakala sva brez besed do Jamove, in tedaj se je začela spuščati jutranja megla, bolj pri tleh je bila bolj gosta, toda lučke na Jamovi so le bile dovolj močne, da so svetile skoznjo, in ne Gregor ne jaz se zaradi teh lučk v dveh vrstah nisva spomnila, da je vmes med nama in Jamovo Mali graben. Na široko sva stopila v prazno in pristala v njem, jaz čez glavo v vodi, večji Gregor pa z glavo zunaj. In nisem mogel niti vpiti na pomoč, Gregor je bil v trenutku trezen in me je z vlekel k bregu in po bregu navzgor.

Bil sem od barjanske vode, od alg in svinjarije kot povodni mož.

Toda Gregor, največji vseh gentlemanov, kar sem jih kdaj poznal, me je spravil domov.

V Mesingu sva na balkonu posedala še leta in leta, vse dotlej, dokler ni Anita odšla, toda nikoli več mi Gregor ni omenil kake dileme, ki bi jo še imel s Tarasom in njegovim objavljajem.

Pa tudi s svojim ne.

Blato in voda vzameta vase vse in odneseta vse.

V teh prvih letih po osvoboditvi je bilo moč opaziti, da so se vsi, ki so imeli kaj opraviti z umetnostjo, družili predvsem po bifejih, majhnih gostiščih, ki so bila prej bifeji kot gostilne, npr. Rio, in kavarnah. Ob vsakem času, dopoldan in popoldan, so sedeli v svojih skupinah bodisi v Riu, Pod Skalco, pri Mraku, bifeju Pri pošti, Kavi ali Bonbonieri, Unionu, v Evropi in Slonu, predvsem zvečer, ponoči pa so bili tako ali tako njihovi vsi lokali, ki so bili še odprti, od Mraka pa do Kurilnice čez progo. To je bila transverzala, ki je časovno zdržala štiriindvajset ur, da si tokrat prihranimo naštevaje časa in lokalov.

Edino klub Društva slovenskih umetnikov na Wolfovi, kjer je bila v pritličju Nama, je bil klub zaprtega tipa. Tja razen eminentnih umetnikov ni prišel nihče, ker ni prišel niti skozi vhodna vrata v hišo, kaj šele v lift ali pa v same prostore kluba. Jaz sem goljufal, spodaj, eno nadstropje nižje, so na eni strani stanovali Rusovi, na drugi pa Vilfanovi in Rusa sem poznal in namesto k njemu zavil v klub, kjer so me prvič od sleherne tistih miz začudeno pogledovali, potem pa me je nekoč peljal tja Janez Menart, in od tedaj me sploh niso več opazili. Bilo je na visoki ravni, namreč ne ravno postrežba, saj drugega kot enolončnic, klobas in hrenovk ni bilo dobiti, pač pa je bilo tam izvrstno žganje, po 12 dinarjev, ki ga je postregla Angelca z »andohtjo«, ker ga je sama nabavljala pri kmetih doma, kar je bil tedaj v petdesetih letih velik dosežek.

Kdor pa je bil tako posvečen v tem klubu kot Janez Menart, je lahko dobil za pokušino celo palinko, ki jo je za klub priskrbel Miško Kranjec osebno.

Pri mizicah so posedali vsi pomembni pisatelji in pesniki in seveda tudi slikarji in kiparji, in tam sem spoznal Maksima Sedeja in njegovo ženo Ankico, tako ji je pravil, in seveda tudi vso njegovo družino, Maksa, Vido, Janeza in Nevenko. Tedaj se je začelo naše prijateljstvo in traja še danes. Namreč z Maksom, ki je izvrsten slikar, z doktorico Anko, Nevenko in njenim Bobom, ki je hodil z nami vsaj petnajst let ali pa še več na Olimpijo na nogomet, a ga je zato, ker je slovenski nogomet zdrsnil na dokaj nižji nivo, kot je bil tedaj, ko je bila Olimpija v prvi zvezni jugoslovanski ligi, nehal obiskovati. Ni ga več, sami smo z Bučem, ki od časa do časa zapoje: »Olimpija, kje so ostale lepote tvoje.«

Buč je lastnik Šumija, Ksenija Hribar pa njegova sestra. Bil je sekretar Moderne galerije, zdaj pa je v službi pri sebi, ko prodaja Šumi z Ruplovim stanovanjem vred.

Ob teh mizah se desetletja ni zgodilo nič omembe vrednega, ob njih so sedeli vsak zase Vidmar, Kumba, Potrč, Miško Kranjec, slikarji, kiparji in kritiki, ki jih je od časa do časa kdo na gobec. Tako je enkrat eno dobil Jože Javoršek zaradi gledališke kritike, ki sploh ni bila slaba, ampak zelo točna. Javoršek je imel to napako, da je ogromno znal, da je bil tudi izreden estet in bi bil tudi odličen gledališki kritik, če ga ne bi kar naprej zanašalo, najprej h Kocbeku, potem k *Odru 57*, nazadnje pa k Vidmarju. In tudi to ne bi

bilo nič hudega, če ne bi bil Javoršek prepričan, da morajo biti njegove kritike tako prilagojene, kot je pohištvo hiši, v kateri je. To je bil njegov problem, pa tudi naš, ki smo bili predmet njegove kritike.

V kavarni Union je bilo boljše, ne več tako ekskluzivno kot na Wolfovi, toda kljub temu niti približno ne tako odprto kot v bifejih, ki sem jih že vse naštel.

Razpored obiskovalcev je bil edina stalnica, ki je v Republiki Sloveniji ob vseh njenih neprestanih reorganizacijah ostala nespremenjena kar dve desetletji, dokler se kavarn niso lotili arhitekti in jih tako spremenili, da so med drugimi uničili tudi Union. Čisto v kotu na obeh naslanjačih na vsaki strani podolgovate marmorne mize sta že od jutra pa do poznega večera sedeli Nonina, gospa Držaj, in pisateljica Gelč Jontes. Nonina je bila vdova predvojnega tiskarja, Gelč pa je izdala knjigo zares izvrstnih novel in nič drugega več. Nekoč mi je, ko sem se kako leto ali dve vsaj zjutraj grel za njuno mizo s prezeblimi študenti medicine, pokazala daljše prozno besedilo, ki ga je napisala takoj po vojni, pa ji ga Vidmar, tako je rekla, ni hotel objaviti v *Sodobnosti*. Besedilo je bilo v slogu njenih novel, nekakšen simbolistični realizem, kar je pravzaprav dvoje slogov, ki se izključujeta, toda to besedilo pač najbolje ponazarja tisto, kar sem od Gelč bral.

Ni bilo za objavo. Problem je bil v tem, da so bile njene novele oster in nepopustljiv realizem, ki ga v prvih letih po vojni ni upal pisati nihče, razen Vitomila Zupana pa morda še Mrzela, oba pa sta končala v zaporu vsaj do konca petdesetih let, Gelč, naivna, kakor je bila, je govorila v skrotovičenih metaforah,

ko bi morala biti kot kamen trda in jasna. Vidmar je imel sicer prav, Gelč pa se je zgodila velika krivica, ker je imela zaprta vsa okna in nobene šipe nikjer in je utonila v pozabo. Nekemu študentu slavistike sem iz njenih novel napisal diplomsko nalogo, in to je bilo vse, kar je bilo napisanega o njej po drugi vojni. Žrtev vojne in preloma je bilo kar nekaj, med njimi predvsem Gelč Jontes. Pri naslednji mizi so bile mlade prostitutke, začetnice, ki so iskale v Ljubljani svojo prvo promocijo, njihova težava je bila v tem, da so to bila dekleta s kmetov, ki so jih tedaj razseljevali in naseljevali v mestih in predvsem v predmestjih kot najbolj ceneno in nekvalificirano delovno silo. Takrat je šlo k vragu podeželje, mesto pa je dobilo nov socialni sloj, ki je na primer v Mariboru še danes v večini. Mešanica industrijskega manualnega proletariata, delavskega razreda namreč, v imenu katerega so vladale primitivne partijske elite, in nekdanji meščanski sloj, ki se je v Ljubljani ohranil, v Mariboru pa, ko so izgnali dvajset odstotkov čistih Nemcev, sploh ne. Beg možganov v Ljubljano traja še danes nakljub univerzi.

Tem mladim začetnicam smo pravili Cuci buci buc, dobil si jih v kavarni in ko sem eno od njih peljal v kavarno Slon, je dobesedno pokleknila predme, pijana sicer tako kot jaz, in me prosila, naj grem z njo. Šel sem in takoj tudi zaspal. Čez dve uri me je zbudila in me vrgla iz svoje bedne sobice. Preizkušena dama, kot je bila na primer Michelle, ki je imela vražje črne lase in zelene oči in nič pobarvanega, je delala v razkošnem apartmaju in se poročila v Maroko, Beti iz

Kamnika je končala svojo kariero kot trafikantka na postaji, Veronika pa je postala celo soproga enega od predsedniških kandidatov na nedavnih volitvah. S precejšnjo mero zaprepaščenja sva to takoj ob prvem javnem nastopu gospe ugotovila z Andrejo Tauberjevo, pa še pokojni Marko Jeruc. Ko je prevzel oblast Demos, so se tako kot po prvi revoluciji spremešali zaprti socialni sloji in začeli dihati na stežaj od same odprtosti.

Tam pri petnajsti mizi se je pojavljal sloj prvih obrtnikov, ki pa so kaj hitro zasedli bar Nebotičnik in iz njega pregnali kulturnike. Imeli so dovolj denarja in Janez je vedel, komu se streže in kdo lahko čaka. V množicah smo hodili k Emilu v Slon bar. Zmeraj je bila vsaj tretjina miz zasedenih od igralcev, slikarjev, pesnikov in režiserjev.

Moj krog je bil skoraj tak kot v bifeju Slonček, pa vendarle precej drugačen, od časa do časa pa so sem zato, da je bilo to, kar trdim zdaj, res in zares, prisedli tudi Gregor Strniša in z njim Svetlana Makarovič, Janez Stanek, Veni Taufer. Toda jedra omizij so se po zasedbi ločevala. Kot je bil v Mesingu glavni Gregor in malo še jaz, tako so bili tukaj glavni Bogdan Gjud in Alenka Bole in Mart Ogen in Janko Hočevar in Karmen, ki je delala v Velani in se, hvala bogu, ni ukvarjala z nobeno umetnostjo, razen s tisto, ko je vodila svoje fante kar iz kavarne na Grad, in Peter Zobec jo je potem zmeraj dražil, naj se pazi in naj ne buta s čelom v plot, da ne bo imela na sredi čela zmeraj plavih bušk.

To je bilo že kar dopoldan ali takoj popoldan, zvečer pa so se tukaj ustavljali profesionalni udbovci, vohunčki, ki smo jih imeli preštete, in zmeraj nove in sveže igralko z AGRFT, ki so jih potem uporabili za vrtnarice ali pa sprehajalke na promenadi režiserji, ki so se prav tako ustavljali tukaj. Igralko so izbirali drugje, tukaj so imeli svoj lov. In še kaj zraven. Toda ta špas so imeli tudi Franjo Lunder, organizator filma, snemalci, kot je bil Mile de Gleria, čeprav je bil Mile sicer težek profesionallec, in da po nemarnem ne omenjam montažerjev in drugih filmskih in gledaliških združb, ki smo jim bili pesniki in pisatelji samo nepotreben balast, saj nihče od nas ni zmožal ponuditi takim svežim igralkam niti vloge frizerke; če se je že kaj podobnega primerilo, kot tedaj meni, je pa zaspal.

V nasprotju s pisatelji na Wolfovi, kjer so si nadzor pripravljali sami, je imela tukaj Udba zasedbo, ki je bila zanjo kar spodoben strošek.

In vseeno se nihče od nas ni zmenil za to. Bifeji in kavarne so bili zares središče življenja, kjer so se artikulirale misli in besede in kjer ni bilo nobene politične klišejske latovščine, ki je dobesedno, razen kuharic, obsedla vsak javno priznan prostor, vsako špranjo v predzverjih teh javnih delovanj. Edino še sočno besedo si našel tukaj in na straniščih. To so bila tako pusta in siva leta, kar zadeva žmohtnost življenja, besed in misli, ki so njegov edini izraz, da bi bila puščava Gobi v primerjavi z njimi prav prijeten oddih za srce in za oko.

Toda zaradi tega v Ljubljani ni bilo nič manj bujno povsod tam, kjer ni bilo nič takega, kar bi nosilo kakršen koli uraden ali pa poluraden in nič uraden lju-biteljski državni pečat.

Mirče Šušmelj je bil eden najmlajših pisateljev, ki se je kakor z neba pojavil na obzorju. Nisem ga spoznal v literarni družini, temveč na kopališču v Tivoliju, ki je bilo tedaj čisto spodobno kopališče. Zašel sem tja z Janezom Stanekom, ki mi je posodil kopalne hlače, saj nisem imel niti toliko denarja, da bi jih kupil. In tiste kopalke so bile edina stvar, zaradi katere sva se sprla, saj mu jih enostavno nisem maral vrniti. Janez pa je bil natančen in zaradi natančnosti smo mu tudi pravili Starec, to ime mu je dal Gregor, zato ker Starec ni bil zmeraj voljan pogledati v očetovo knjižnico in pofuliti katere od Hramovih knjig ali pa knjig iz Modre ptice, ki so jih kupovali edino bukvarnarji. Šle so za med. Starec je le včasih s police vzel karton s knjigo in dal nazaj praznega. In nič čudnega ni bilo, da je nekega dne Leopold znorel, ko je našel celo vrsto kartonov na polici, knjig pa nikjer. In ker sem menil, da nobeno popoldne na kopališču Tivoli v družbi Mirča in njegovih punc, od katerih je poletje kar dehtelo, ne smem manjkati, mu kopalk enostavno nisem vrnil. Nekega popoldneva me je našel v Riu in mi prvič in zadnjič v življenju napravil sceno. Vseeno še zdaj lepo prijateljujeva in ne vem, ali je med mano in še katerim članom zadrte SDS tako prijateljstvo, kot je ostalo med nama vseh štirideset let. Naj gredo stranke k hudiču, tako misli Janez, in jaz tudi, in zato okoli teh jajc med nama ni nobene besede.

In ker nisem imel več njegovih kopalk, me ni bilo več na kopališče in me je Mirče povabil v Slončka, in to je bil zame en čisto nov in na novo odkrit bife. V Slončka je namreč kar tako kot jaz padel Marjan Rožanc, naravnost iz Sremske Mitrovice, morda samo kak mesec potem, ko je prišel iz te kaznilnice, ne da bi to kdo od nas sploh slutil. Toda Marjana je pripeljal Panta, znameniti košarkaš Bogdan Müller, ki ga srečujem vsaj enkrat na leto še danes. Panta je bil v tistih časih tako markanten gospod, da bi se pred njim lahko skrila markantnost vseh tistih mož, ki smo jih kot politike gledali dan za dnem v okvirjenih slikah, kamor koli si že prišel in kjerkoli si že bil. In Panta je markanten gospod še danes. Marjana nisem do tistega dne srečal nikjer, čeprav mi je v oči padla vrsta novel, ki so izhajale v *Novih obzorjih* pod skupnim naslovom *Mrtvi in vsi ostali*. Kljub takemu naslovu se mi je zdel njegov realizem tako svež in stvaren, da ga nisem odpisal, kot sem v tistih časih vse, pa naj je to napisal Prežihov, na primer obupno *Pisarno*, ali Miško Kranjec ali Potrč. Raztrgal sem na drobne kose njegov roman *Na kmetih*, in si šele čez dvajset let priznal, da je to vseeno edinstvena slovenska literatura.

Tako je to bilo z realizmom, ki je bil v tistem času predpisana doktrina, neuradno sicer. Jaz sem lahko samo molil, da mi bodo kakšno reč razen v mariborskem *Svitu* kje objavili. In prav tako se je dogajalo z realizmom Marjana Rožanca in z modernistično prozo Mirča Šušmelja, ki je čakala v predalu. Ni je

bilo veliko, toda Mirče se je resno trudil z njo, še bolj pa uredniki, ki so tako kot pri moji zmajevali z glavo.

Toda zame je bil najbolj zanimiva oseba v tej družbi Panta in jasno mi je tudi bilo, da bi v Gregorjevih očeh takoj izgubil za pet centimetrov ugleda, če bi vedel, da se družim s košarkašem, ki predstavlja socialistično politiko države zunaj, in z realinom Marjanom Rožancem, čigar *Mrtvih in vseh ostalih* s Potrčem vred ni maral. To sem enostavno skrival pred njim. Tako različna sta si bila Marjan in Gregor, da sam ne vem, kako sem lahko brez težav prijateljeval z obema, morda prav zato, ker sta si bila vendar na neki način čisto enaka. Oba arestanta in oba s krčem v želodcu, ko si omenil kaj pozitivnega v tem sistemu.

Trajalo je zelo dolgo, da sem ugotovil, kaj družijo Panto in Marjana Rožanca. Ni bila to ne vem kakšna prijateljska družba, toda posedali smo skupaj in Marjan je v Pantu videl uspešnega človeka, ki je imel v nasprotju z 99,8 odstotka državljanov svoj potni list. Z Olimpijo je hodil na gostovanja po vsem širnem svetu in nikoli ga nisem vpraševal, kaj je bilo tam ali tam, dovolj mi je bilo, da voham in izdihujem isti zrak kot nekdo, ki mu je najmanjša stvar, potovati na primer v Milano, Rim, München, Moskvo, Atene ali kamorkoli že. Ne sicer sam, toda z ekipo, saj tisti potni list za njega samega ni nič veljal. Vozili so se z avtobusi in vlaki in Panta je znal to tudi izkoristiti. In še nekaj je bilo, kar je Marjana, pa tudi mene pri Pantu fasciniralo. Bil je za socialistični sistem popolnoma neposrečen izdelek. Napaka tega sistema, ves v podjetniških fantazmah, ki jih ni zmožal zmeraj ure-

sničiti. Nič ga ni brigalo, če se je oblast penila, ker je dajal slab zgled, ko je vsak dan parkiral svojo Vespo pred Slončkom, pa tudi pred Petričkom, in to zgodaj dopoldan, popoldan ni imel časa. Popoldne je bil hud in naporen trening.

O Panti sem vedel poleg tega še več, saj je bil bolj markanten kot Edvard Kardelj. Njegov podjetniški duh namreč ni nikoli miroval, in ko so šli na primer z avtobusom pri Trstu čez mejo nazaj v Jugoslavijo, je tik pred mejo vsem šestdesetim igralcem, organizatorjem in serviserjem Olimpije dal vsakemu po en kroglični ležaj, brez vsakih pojasnil. Vsi so jih vtaknili v žep in se čudili, kaj jim bo ta poklon od Pante.

Ko so prišli na drugo stran meje, jih je pobral nazaj, in to tako, da drug za drugega niso vedeli, da jih je. In tako je, ne da bi kdo vedel, prešvercal šestdeset krogličnih ležajev v Ljubljano. V Ljubljani je bilo razen pšeničnikov republiške vlade, črnih »krajzlerjev«, ki jih je vlada uvozila za pšenico, samo še kakih petnajst osebnih vozil, od DKW-jev do topolinčkov, ker fičkov takrat še ni bilo. In ti so bili vsi brez krogličnih ležajev.

Dokler se Panta ni spomnil, kako jih je mogoče spraviti sem.

Ko so prvič igrali v Moskvi s »Krasnoj zvezdoy«, je Panta pred prehodom čez sovjetsko mejo z magnetom nalepil na odbijač lep kup zlata. Ko so prišli čez mejo, so Sovjeti zamenjali vlak in jih preselili v druge vagone. In kos zlata je zaradi neznanja o sovjetskih železnicah šel po zlu. Takoj za mejo se namreč začne široki tir in zamenjali so vagone. Naslednjič je Panta